

ПОНЯТТЯ ЦИФРОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Топоркова М.М., канд. юрид. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

У наш час можна спостерігати, як новітні цифрові технології впливають на різні сфери життя та сприяють ефективній комунікації між людьми. Завдяки сучасним пристроям та електронним платформам торгівлі, ми маємо можливість легко здобувати необхідні товари для дому та медичні засоби, а також скористатися різноманітними адміністративними послугами, від отримання довідок до реєстрації дітей у навчальних закладах. У той же час платформи відео- та конференцзв'язку відкривають можливості для здійснення права на освіту, працю, підприємницьку діяльність і багато іншого. Це призводить до зростання важливості правового визначення та класифікації цифрових прав людини в умовах цифрової трансформації суспільних відносин в Україні.

Фундаментальні права і свободи людини є універсальними і непорушними хоча під час прийняття міжнародних та національних актів цифровий компонент (доступ до Інтернету, права, свободи та обмеження в Інтернеті) ще не виявив такого значущого впливу на всі сфери життєдіяльності.

Треба зазначити, що єдиного підходу до визначення поняття «цифрові права» немає, як і немає законодавчого закріплення цього поняття. У деяких джерелах цифрові права подаються як права людей на доступ, використання, створення і публікацію цифрових творів, доступ і використання комп'ютерів та інших електронних пристроїв, а також комунікаційних мереж, зокрема мережі Інтернет.

Тому Цивільний кодекс України варто доповнити статтею про цифрові права, а саме закріпити поняття цих прав, визначивши їх як об'єкт цивільно-правового регулювання та особливості реалізації цих прав.

Цифрові права людини – це особлива категорія прав, які пов'язані з використанням та/або здійсненням в Інтернеті за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів і т. д.). До них можна віднести:

1) право на доступ до Інтернету – полягає в тому, що кожен має право на рівний доступ і використання вільного та безпечного Інтернету;

2) свобода вираження думок в Інтернеті передбачає право вільно висловлювати свої погляди, шукати, отримувати та поширювати інформацію в on-line-середовищі.;

3) право на конфіденційність та захист особистих даних передбачає, що кожна особа має право на приватність в Інтернеті, включаючи соціальні мережі та заповнення Google-форм і тому подібне;

4) право на свободу та особисту безпеку в on-line-середовищі вимагає наявності ефективного механізму захисту від незаконних дій, що включає державні гарантії проти фізичного та психологічного насильства, домагань, мови нетерпимості, нетерпимості та ворожнечі, а також проти дискримінації в

on-line-середовищі. Важливо, щоб держава сприяла розвитку та ефективному функціонуванню безпечних Інтернет-технологій;

5) право на мирні зібрання, асоціації та використання електронних інструментів демократії передбачає свободу людей об'єднуватися та користуватися будь-якими сервісами, вебсайтами чи застосунками для створення, приєднання, мобілізації та участі в соціальних групах та асоціаціях;

б) право на цифрове самовизначення, або можливість відключатися від on-line, або бути забутим в on-line, передбачає, що користувач системи (соціальної мережі, форуму, on-line-обговорення) має право самостійно визначати своє ім'я (ідентифікатор) або іншу апріорну інформацію, яку вона використовує в системі.

Можна зазначити, що існує значна кількість цифрових прав, які вимагають нормативного врегулювання, причому деякі з них через свою важливість та значущість для людини вважаються фундаментальними та потребують закріплення в Конституції України, як, наприклад, право на доступ до Інтернету.

Враховуючи необхідність правового регулювання цифрових прав, Рада Європейського Союзу та Європейський парламент уклали Угоду з приводу змін до пункту 138 частини 3 (а) статті 1 Директиви 2009/136/ЄС (Рамкова Директива). У цій угоді відзначається, що користувачі Інтернету користуються презумпцією невинуватості та мають право на конфіденційність у мережах. Щодо доступу та використання послуг і додатків за допомогою мережі електронного зв'язку, держави-члени Європейського Союзу повинні дотримуватись основних прав та свобод людини, що гарантуються Європейською конвенцією про захист прав людини та Основоположними свободами, а також принципами Права Європейського Союзу [12; 13].

26 березня 2009 року Європейський парламент висловив погляд, що всім громадянам слід забезпечити доступ до Інтернету, який був би аналогічний доступу до освіти, і наголосив, що влада або приватні компанії не повинні відмовляти у такому доступі або використовувати його як санкцію [14]. Наразі залишається невідомим, як держави-члени ЄС будуть впроваджувати вказані директиви в національне законодавство.

Важливо відзначити, що спочатку пандемія COVID-19, а зараз Російсько-Українська війна загострила актуальність питання права на доступ до Інтернету, оскільки саме цей засіб став фактично єдиною можливістю отримання інформації з усього світу. Обмеження або неможливість реалізації цього права має значний вплив на виконання інших конституційних прав, таких як право на освіту чи право на участь у керівництві державними справами. На сьогоднішній день приблизно 1,2 мільярда дітей та молоді навчаються за межами звичайного навчального середовища, користуючись інтернет-технологіями [11].

Але не лише учні та студенти, а й медики, правоохоронці, підприємці та звичайні громадяни щодня взаємодіють з Інтернетом, обмінюючись інформацією, передаючи документи, пропонуючи свої товари та послуги, а також спілкуючись з органами публічної влади в онлайн-режимі.

Українські громадські організації реєструють багато випадків порушень цифрових прав людини, як на рівні приватних компаній, так і на рівні влади. Це не тільки порушення права людини на доступ до інформації, а й ряд інших прав та принципів, гарантованих Конституцією України.

Отже, у сучасному світі електронні інформаційні носії, зокрема Інтернет-ресурси, є ключовим елементом повсякденного життя людей. Мало хто може уявити своє існування без цифрових пристроїв, які виступають засобом отримання інформації, а для деяких є необхідним елементом для отримання доходу. У зв'язку з цим виникає необхідність швидкого правового регулювання цифрових прав. Закріплення основних цифрових прав на конституційному рівні або включення їх до відповідного законодавства може зробити вагомий внесок у вирішення цієї проблеми. Крім того, терміновим завданням є розробка ефективних механізмів для реалізації та захисту цих прав.

Інформаційні джерела:

1. Cisco Launches Portfolio of Solutions to Boost Business Resiliency for the Workforce and Workplace. URL: <https://newsroom.cisco.com/2081601>
2. Directive 2009/136/EC, supra note 48, art. 1(3). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0265:EN:HTML>
3. Directive 2009/140/EC, supra note 49, art. 1(b). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0265:EN:HTML>
4. European Parliament Recommendation of 26 March 2009 to the Council on Strengthening Security and Fundamental Freedoms on the Internet, Q (Mar. 26, 2009). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+>